

УДК 37.091.33:028

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/39-2-49>

Ірина РУДНЕВА,

orcid.org/0000-0003-3265-516X

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри німецької та французької мов
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(Харків, Україна) irinar@ukr.net

Ліна МАЄВСЬКА,

orcid.org/0000-0002-3907-2461

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької та французької мов
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(Харків, Україна) germfran@karazin.ua

ПОКИНЬ МИШКУ – ВІЗЬМИСЬ ЗА КНИЖКУ

У статті висвітлюється такий структурний фактор освіти як читання, його сучасне становище та вплив на освіченість населення. Читання виступає в ролі засобу навчання в навчальному процесі, стає чинником, основною функцією якого постає задача оволодіти мовним матеріалом. У статті також проведений аналіз стану закладів та установ дошкільної, середньої, середньо-професійної та вищої освіти, вплив сучасних технологій на освітній процес, а також сучасних тенденцій у реформуванні галузі освіти. Авторами наведені приклади впливу інформаційних технологій і дигітальних медіа на соціальну сферу життя людини, часткове або повне витіснення ними традиційних форм і засобів навчання, що, в свою чергу, впливає на якість засвоєння теоретичного матеріалу та його практичне використання згодом. У статті наведені загальні висновки спеціалістів у галузях поведінкової та розумової діяльності людини й дитячих психологів із цього приводу. Авторами піднімається питання щодо тенденції запровадження дистанційної освіти в освітніх закладах. У роботі наведені приклади вирішення проблем, що виникають на сучасному етапі формування української освіти, на прикладі харківських навчальних закладів. На базі сучасних літературних творів проаналізовано вплив сучасної культури та світових тенденцій на мовний етикет. Авторами висловлено думку, що низький рівень мовної культури безпосередньо пов'язаний із невмінням або з обмеженою здатністю сучасної людини висловлювати власну та сприймати чужу думку. Проаналізовано ступінь підготовки абітурієнтів, надано рекомендації щодо методики вивчення лексичних одиниць, запропоновано креативне письмо як різновид комунікації. Визначено, що читання формує комунікативну структуру, оскільки є цілим комплексом гуманітарних дисциплін із їхньою діалектичною єдністю, що сприяє оптимізації мовної комунікації.

Ключові слова: виховання; дошкільна, середня, середньо-професійна та вища освіта; комунікація; читання.

Iryna RUDNIEVA,

orcid.org/0000-0003-3265-516X

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of German and French Languages
V. N. Karazin Kharkiv National University
(Kharkiv, Ukraine) irinar@ukr.net

Lina MAIEVSKA,

orcid.org/0000-0002-3907-2461

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of German and French Languages
V. N. Karazin Kharkiv National University
(Kharkiv, Ukraine) germfran@karazin.ua

LEAVE THE COMPUTER MOUSE – GRAB THE BOOK

The article highlights such a structural factor of education as reading, its current situation and its impact on the education of the population. Reading serves as the medium of instruction in the learning process becomes a factor, the main function of which raises the problem of linguistic material master. An analysis of the state of institutions and establishments of preschool, secondary, secondary vocational and higher education, the impact of modern technologies

on the educational process, as well as current trends in reforming the education sector. The authors give examples of the impact of information technologies and digital media on the social sphere of human life, partial or complete displacement of traditional forms and means of learning, which in turn affects the quality of theoretical material and its practical use later. The article presents the general conclusions of specialists in human behavioral and mental activity and child psychologists in this regard. The authors raise the issue of the trend of introducing distance education in educational institutions. The paper presents examples of solving problems that arise at the present stage of formation of Ukrainian education, on the example of Kharkiv educational institutions. The influence of modern culture and world tendencies on language etiquette is analyzed on the basis of modern literary works. The authors suggest that a low level of language culture is directly related to the inability or limited ability of modern man to express his own and perceive another's opinion. The degree of preparation of entrants is analyzed, recommendations on methods of studying lexical units are given, creative writing as a kind of communication is offered. It is determined that reading forms a communicative structure, as it is a whole complex of humanities with their dialectical unity, which contributes to the optimization of language communication.

Key words: communication, education, preschool, secondary, secondary vocational and higher education, reading.

Ein Raum ohne Bücher ist ein Körper ohne Seele.

Cicero

Постановка проблеми. У сучасних реаліях читання набуває першочергового значення в якості одного з аспектів освіти. Останні роки спостерігається зниження рівня начитаності населення країни. Дітей, студентську молодь, покоління середнього віку дуже рідко можна побачити з книжкою в руках. Що це? Виродження нації чи нерозумне захоплення всілякими «фонами», планшетами й іншим різноманіттям дигітального світу? Нині вітчизняні та зарубіжні методисти ставлять багато запитань із цього приводу, які зводяться до двох головних :

Чи вмерла вже книга, чи вона ледь животіє?

Екран чи книга?

Світ не стоїть на місці. Швидкий розвиток цифрових технологій надзвичайно розширив інформаційне поле. Інтернет подарував нечувану до цього часу можливість одержувати, переробляти інформацію, креативно й продуктивно використовувати її. Але інформаційні технології змінили й соціальну сферу суспільства, оскільки вони вимагають аналізувати медіа-культуру як соціальну продукцію, бути критичним до медіа-дискурсу, вміти використовувати інформаційне середовище для самовираження і соціальної активності.

І хоча нині існує дискурс, вчені дотримуються думки, що дигітальні медіа ніколи не зможуть замінити людину, вчителя, консультанта, толмача. Читання в Інтернеті є набагато напруженішим, тенденційно скоріше поверхневим; воно становить труднощі для глибокого розуміння, осмислення та накопичення прочитаного в пам'яті. Неодноразово доведено, що рівень засвоєння матеріалу під час читання з електронного носія є нижчим, ніж за читання традиційної книги.

Метою статті є розгляд читання, його сучасного становища та впливу на освіченість населення.

Виклад основного матеріалу. Це викликає тривогу не тільки вчителів, але й психологів. Осо-

бливо занепокоєні цим явищем дослідники поведінки й розумової діяльності людини взагалі, а дитячої – зокрема. Вони наголошують на тому, що читання паперової продукції книг дуже важливе й повинно залишитися, бо воно вчить концентрації, зосередженню на відповідній темі, розширює можливості мозку. Не слід забувати, що мозок дитини, підлітка, молодої людини ще знаходиться в процесі розвитку й становлення. Основний механізм мозку працює, але синаптичні структури не активуються. Це означає, що вони зменшують необхідну активність і деформуються. Тобто мозок як м'язи: якщо їх не тренувати, вони деградують. Як кажуть коротко і ясно англійці: «use it or lose it».

Іншим чинником впливу є відношення до книги вдома, повага до неї з боку батьків, оскільки ці фактори впливають на формування та розвиток дитини, підлітка. Тут психологи й педагоги єдині, бо вони на своєму досвіді впевнилися, як важливо не тільки прочитати, але й проговорити, осмислити прочитане, тренувати вміння висловити свою думку, сформулювати питання, логічно мислити. Треба показати, довести до їхньої свідомості, що книга належить до життя як дихання, що вона добрий друг і порадник, що треба більше читати.

Нині нагальною проблемою є знайдення розумного балансу між дигітальною технікою та паперовим варіантом, тобто книгою. Це завдання перш за все вчителя, оскільки вміння швидко «покликати» або змінити картинку на екрані без ґрунтового читання, детального осмислення прочитаного, правильного письма, запису – це тільки вміння пальців швидко рухатись (Fingerfertigkeiten, назва від німецьких лінгвістів, означає «не включаючи мозок, не розвиваючи його»). Тому й читають учителі та викладачі такі невиразні твори або переклади. Куди ж поділась наша чудова, співуча українська мова?!

Пам'ятаєте:

...Світає,

Край неба палає;

Соловейко в темнім гаї

Сонце зустрічає.

Тихесенько вітер віє,

Степи, лани мріють,

Між ярами над ставами

Верби зеленіють (Шевченко, 2012: 3, с. 223).

Або:

Стоїть гора високая,

Попід горою гай,

Зелений гай, густесенький,

Неначе справді рай.

Під гаєм в'ється річенька,

Як скло вона блищить;

Долиною зеленою

Кудись вона біжить (Радишевський, 2006: 2).

Порівняйте:

1) «Глухої, як баба Килина, вересневої ночі, коли мамка від утоми просто засинала під татком, а він, чортяка, все не вгамовувався, тринадцятирічна дочка їхня Катерина сиділа на колінках у траві за домом. Очі – якраз на рівні ремінця, яким затягував штани Роман, кремезний чоловік за тридцять, із закрученими від важкого руками. Катерина витерла губи, спитала:

– То це і є любов?.. Слизька...

Роман знітився:

– Це... чоловіче молоко.

– А казали... любов.

– Іди... – наче батогом ото.

– Піду... До побачення, дядечку.

– І чого ти мене дядьком зवेश, Катерино?

– А як мені вас звати? Ви ж дорослий, а я малолетка.

– Іди, – повторив і сам пішов.

А вона ще довго не йшла. Рукою по траві – роси повні долоньки. Умитися лишень вистачить, а хотілося напитися.

– І що воно тепер у роті? Дні зо два відпльовувати ту любов».

2) «Як для Людки з Катериною, то й Сашко, і Сергій — хлопці дорослі. Уже по п'ятнадцять обом. У школі кажуть, устигли ті хлопці всіх однокласниць перемацати, а може, й того більше...

– Саню, я от думаю... Спочатку треба дівку знайти... Щоб погодилася. А потім уже... З тим парафіном... У тебе свічки вдома є?...

– Саню! Коли вони побачать оте диво... Вони помруть од щастя».

3) «... У класі всього вісім голів, та й ті – відсутні... Серьога Тамарчин, матюган чортів».

4) «– ... Ой! Людко, а в тебе щось видно. Людка обернулася. Сіла на траві. Спідницю потягнула, та аж тріснула...

5) «– Дівчата... У Вадька щось у штанях стирчить...»

6) «... Якись чужі курви приловчилися сіно красти».

7) «– А я йому, бля, кажу... Та ти здохнеш, паскудо, в тебе руки короткі, щоб мене трахнути!

Людка тоненька засміялася.

– Я в журналі читала... Там один чоловік...» (Дашвар, 2018: 1, ст. 5, 8, 9, 12, 13, 15, 19, 20).

Вище наведені приклади є уривками сучасного українського роману «Село не люди» 2007 року І. Чернової (псевдонім Л. Дашвар), поданого на Міжнародний літературний конкурс романів, п'єс, кіносценаріїв, пісенної лірики та творів для дітей «Коронація слова». І хоча І. Чернова стала лауреатом II премії, ми не можемо не звернути свою увагу на такий фактор як еколінгвістика, який, на жаль, значною мірою був відсутній у праці авторки. Засновники проекту Тетяна та Юрій Логуш пишуть: «Коронація слова» створює для вас нову хвилю української літератури..., яка є дзеркалом сьогодення і скарбом для майбутніх поколінь... Література, кіно, театр обрані не випадково, адже саме ці жанри є стратегічними жанрами культури, що формують і визначають зрілість нації». Проаналізувавши вищенаведене, ми змушені погодитися з думкою, що проект, дійсно, є «дзеркалом сьогодення», відображаючи реальний стан української культури – її занепад, і, навіть, деградацію. Звичайно, на наш превеликий жаль! Наведені приклади з цього роману свідчать, що виховання в багатьох школах, вдома знаходиться на надзвичайно низькому рівні, присутній також знижений стиль розмовної мови, її надзвичайна бідність. Все це свідчить про необхідність освітянських реформ, бо в них не відчувається вплив і знання досвідчених вчених, викладачів, вчителів. Однією з причин цих невдалих спроб реформування галузі освіти є те, що ключові посади зайняли молоді люди, значною

перевагою яких, безсумнівно, є їхній вік, але яким бракує досвіду для прийняття зважених рішень. Більшість із посадовців одержували або додержували освіту, знання з-за кордону, в інституціях, далеких від реальних українських шкіл, від знання своєї країни взагалі та її потреб зокрема. Тож не дивно, що, читаючи статті, присвячені реформам української освіти, погоджуєшся зі словами одного з авторів законопроекту, депутата О. Коваль про те, що «освіта в Україні така, що про неї не слід говорити». Наскрізною ідеєю всіх статей є прагнення України до євроінтеграції та наближення українських стандартів до стандартів Європейського Союзу.

Яке пониження української освіти й науки! У свою чергу, слід зауважити, що рівень освіти в Україні як раніше, в часи УРСР, так і на сучасному етапі державотворення, є досить високим, що дозволяє нашим вихованцям впевнено почувати себе в закордонних закладах освіти. Хочемо навести в якості прикладу імена таких корифеїв, наших сучасників, як М.П. Барабашов, Д.І. Багалій, О.П. Мчедлов-Петросян, Г.Г. Почепцов, О.В. Погорелов, О.П. Пророченко, С.І. Посохов, Ф.В. Столеберг, М.В. Любичев, О.І. Стеріополо, М.О. Мчедлов-Петросян та інших, відомих далеко за межами України. Цю алею слави можна продовжувати.

Останнім часом, особливо враховуючи сучасні події, найчастішим питанням для обговорення є запровадження дистанційної освіти. Але, на жаль, забезпечення обладнанням для здійснення освітнього процесу в дистанційному режимі не є достатнім у всіх закладах освіти як у великих містах, так і в сільській місцевості. Іншим фактором, що впливає на процес освіти, є неналежний рівень забезпечення самих вихованців, а також тенденція до закриття навчальних закладів у сільській місцевості, на відміну від більш раннього досвіду країни щодо створення баз і базових центрів. На нашу думку, необхідно нагадати, що більшість талановитих учених, фахівців-професіоналів вийшли саме із сільської місцевості. Аналізуючи стан таких галузей, як господарство, наука, культура, мистецтво, ми дійшли висновку, що наша держава переживає кризу управління, оскільки на посади запрошуються випадкові та некомпетентні люди з браком досвіду. Газети, журнали, телебачення вже кричать про засилля непрофесіоналів у знакових напрямках розвитку держави.

Слід нагадати, що зовсім нещодавно шкільна, середня, середньо-технічна, вища освіта були правилом. Хочемо навести слова доктора технічних наук, професора Харківського національного університету будівництва та архітектури О.М. Тара-

дая: «Я... благословляю подготовку, которую мы получили в Харьковском строительном техникуме. Эти базовые знания остались со мной на всю жизнь. Впоследствии я их только развивал, углублял и дополнял» [Зеленина, 2020: 10]. Ці його слова є підтвердженням того, що існують традиції, перевірені часом. Не можна бездумно ламати те, що працює на результат. Закриття ПТУ й технікумів призвело до того, що в країні виникла ситуація з нестачею професійно-технічних кадрів середньої ланки. Як наслідок, почали знову створювати професійно-технічні училища, але час, витрачений на це, значною мірою відобразився на сучасному стані освіти в Україні, загальмувавши її розвиток.

На прикладі наших місцевих закладів освіти можемо стверджувати, що більшість освітян різних ланок розумно та виважено відносяться до міністерських ідей, аналізують їх, знаючи школу та заклади вищої освіти зсередини. Рішення приймаються колегіально, на батьківських зборах, потім ці рішення подаються директору (гімназії № 45 і 55; ліцей № 47, школа № 22 тощо). Ці шкільні установи працюють згідно зі своїми правилами, випереджаючи іноді законодавців.

Більш детально розглянемо проблему на прикладі вирішення питання щодо користування мобільними телефонами під час освітнього процесу. Першокласникам не дають у школу телефони. Учні інших класів віддають телефони вчителям. На перервах діти грають, слухають шкільне радіо або за допомогою локальної мережі показують, як і де вони провели час із батьками. Тобто ці заходи скорочують дітям час, який вони проводили в соціальних мережах. Заборонити або дозволити гаджети на уроках – не питання закону, а виконання правил виховання згідно з методиками і внутрішніми правилами шкільного життя.

Треба правильно реагувати на нові виклики часу. Більшість батьків роблять усе, щоб діти більше читали, грали, малювали, гуляли в парках, ділились своїми думками, бо, якщо це не робити, не звертати уваги на захоплення гаджетами, діти будуть «зависати» там цілий день. Проблема не в тому, чи є планшет на уроках, чи ні. Проблема в тому, як їх використовують. Треба організувати роботу на уроці так, щоб в учнів не було бажання грати з телефонами.

Освіта нині – це розуміння того, яким є світ сьогодні, які процеси відбуваються, як людина їх розуміє, чи може вона пристосуватися до них, зрозуміти їх і будувати своє життя відповідно до нових знань.

У Харкові вже давно працює унікальний освітянський заклад – Гуманітарний університет «Народна українська академія», створена видат-

ним фахівцем освіти Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, професором В.І. Астаховою, яка одна з перших збирила групу однодумців-професіоналів і почала створювати, не дивлячись на труднощі, новий самостійний заклад, який би відповідав новим вимогам освітнянського життя. І тепер це шанована, перевірена часом Академія відома не тільки в Україні, але й за її межами як Академія неперервної освіти.

Біля 30 років тому слово «кластер» було майже невідомо в освіті. Нині співробітники цього закладу можуть пишатися тим, що вони були першими. Ідею кластеризації підтримав ректор ХНУ ім. В.Н. Каразіна академік В.С. Бакіров, який зауважив, що у Харкові є всі передумови для партнерства і кластеризації, що наш класичний університет міг би сприяти учням різних середніх закладів провести експерименти на університетському обладнанні. Діти приходять в Академію змалку й проходять усі етапи навчання – основну школу, середню й вищу, є також групи 50+, де навчають роботі з комп'ютером. З Академії виходить спеціаліст із новими якісними знаннями. В цьому році вже 18-й раз проходила традиційна конференція, яка завжди збирає кращих передових учених України, Білорусії, Німеччини, Швеції, Норвегії та інших країн. На нашу думку, досвід цих учених є вагомим, а їхня участь під час підготовки міністерських реформ у галузі освіти сприятиме створенню якісної освіти в державі.

Звичайно, підготувати нині якісного спеціаліста зовсім не просто, оскільки той рівень випускників шкіл, який нині одержують ЗВО, далекий до рівня випускників 80-х – 90-х років минулого століття. Ми повинні констатувати: знання предмету, фонові знання слабкі, абітурієнт погано мотивований, не вміє працювати з книгою, як наслідок – лексичний запас надто бідний. Таке становище знову повертає нас до читання як до скарбниці, яка поповнить, розширить, пояснить те, що учень недоодержав у середній школі, сформує комунікативну структуру, оскільки читання – це цілий комплекс гуманітарних дисциплін з їхньою діалектичною єдністю, що сприяє оптимізації мовної комунікації. Текст для читання – це багатокомпонентна структура. З огляду на психологію, соціальну психологію сюди можемо віднести таке:

- короткі схеми-плани, які відображають у логічній формі зміст тексту;
- зіставлення виділених частин тексту;
- виділення найінформативніших абзаців тексту;
- на основі проведених зіставлень сформувати основні положення тексту;
- визначити жанровий компонент тексту, який згодом допоможе у виборі комуніканта.

З погляду на методики вивчення лексичних одиниць слід зорієнтувати абітурієнта під час читання виділяти необхідні лексичні мікросхеми, що допоможуть провести й цілеспрямовано виконати заплановані комунікативні завдання. Це можуть бути різноманітні теми, пов'язані з повсякденним життям:

- замовлення номеру в готелі;
- службове відрядження;
- встановлення контактів із фірмою;
- ознайомлення з роботою фірми;
- шкільна освіта за кордоном, встановлення контактів зі школами для обміну досвідом викладання;
- лексичний набір для роботи в бібліотеках закордонних ЗВО тощо.

При системному тематичному виборі лексики пам'ять працює більш ефективно, фільтрує й зберігає ті одиниці, які знадобляться в майбутньому.

Висновки. У зв'язку з читанням не треба забувати про креативне письмо, яке є теж різновидом комунікації. Останні семінари, проведені Посольством Німеччини в Києві, Міністерством освіти, науки і досліджень Австрії у Харкові були присвячені темам «Berufsfeld Deutsch» (пер. з нім. – професійне поле – німецька мова), «Kreatives Schreiben» (пер. з нім. – креативне письмо), що говорить про зв'язок цих важливих аспектів освіти та навчання. Для випускників нового віку це надзвичайно показово, бо вони націлюють випускника на нове відношення до роботи в новому середовищі.

Задля досягнення цієї мети слід постійно поліпшувати, інтегрувати програми, добиватися продуктивної і якісної взаємної роботи в тріаді «дошкільна – середня – вища освіта», бо, як ми бачимо з вищезазначеного, опрацьованого, реального матеріалу, ці три складники не можуть якісно працювати один без одного. Це й є, на наш погляд, інноваційний підхід у сфері освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дашвар Л. Село не люди. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2018. 270 с.
2. Пісні маминого серця / Упорядник Р.П. Радишевський. Київ: Видавничий центр «Просвіта», 2006. 351 с. URL: <https://nashe.com.ua/song/5759> (дата звернення: 22.03.2020).
3. Т. Г. Шевченко. Вірші. Поеми. Харків: Аргумент Принт, 2012. 368 с.
4. Зеленина О. Что может дать человек человеку? Тепло...: Время. Харьков, 17.04.2020, № 31(18222). Ст. 10.

REFERENCES

1. Dashvar L. Selo ne lyudi [Village is not people]. Kharkiv: Klub simejnogo dozvillya, 2018. 270 p. [in Ukrainian].
2. Pisoni maminogo sercya [The songs of mother's heart]/ Compiler R.P. Radishevs'kij. Kyiv: Vydavnychij centr «Prosvita», 2006. 351 p. URL: <https://nashe.com.ua/song/5759> (date of application: 22.03.2020) [in Ukrainian].
3. T. G. Shevchenko. Virshi. Poemi [Verses. Poems]. Kharkiv: Argument Print, 2012. 368 p. [in Ukrainian].
4. Zelenina O. Chto mozhet dat' chelovek cheloveku? Teplo... [What can a person give to a person? Warmth]: Vremya [Time]. Kharkov, 17.04.2020, № 31(18222). p. 10 [in Russian].